

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 2022-09
у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77*

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційну роботу Полич Валерії Павлівни
на тему «Правові засади боротьби зі зміною клімату
у праві Європейського Союзу»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 293 – «Міжнародне право»

Актуальність теми дослідження. Залежність людської цивілізації від виробництва енергії, а економіки від нафти та інших викопних видів палива призвела до ситуації, коли антропогенна зміна клімату дедалі частіше спричиняє великі екологічні катастрофи. Причому наслідки зміни клімату будуть посилюватися, зокрема за рахунок екологічних змін і прямих катастроф. Людство не вперше повторює свої попередні катастрофічні помилки, але в більшому масштабі та швидшими темпами.

Проблема зміни клімату є одним із сучасних глобальних викликів, що постали не лише перед окремими країнами, але й цілими регіонами і навіть людством в цілому. Зміна клімату загрожує небезпечними наслідками, породжує найбільш значні екологічні, економічні, соціальні, політичні трансформації в світі. Вивчення підходів Європейського Союзу до правового регулювання відносин, пов'язаних із запобігання зміни клімату видається особливо важливим як в наслідок глобального енергетичного переходу та кліматичної політики ЄС, політики декарбонізації в енергетичному секторі, з огляду на міжнародні зобов'язання ЄС і його держав-членів, так і у зв'язку із прискорення процесу інтеграції України до ЄС. Зазначені обставини зумовили актуальність дисертаційного дослідження Полич В.П.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає напрямам наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і виконана в межах цільової комплексної

програми «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація №0111U000954) та фундаментального наукового дослідження «Система національної безпеки України у XXI ст. (невійськовий аспект): трансформація підходів до правового регулювання» (державна реєстрація №0121U109548).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Мета дисертаційного дослідження полягає у «встановленні особливостей правового регулювання політики Європейського Союзу у боротьбі зі зміною клімату, а також визначенні правових засад впливу кліматичного асquis ЄС на національне законодавство України, зокрема в рамках реалізації зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС 2014 р. та набуття членства в ЄС» (с. 8–9). На досягнення мети були спрямовані п'ять згрупованих завдань (с. 9), які послідовно вирішені дисертанткою і зафіксовані у положеннях наукової новизни (С.11–14) та загальних висновках (С.194–199).

Завдяки вдалому застосуванню методів наукового дослідження, дисертантка змогла досягти поставленої мети. Значну методологічну роль у дослідженні діалектичний метод, який дозволив продемонструвати взаємозв'язок та взаємообумовленість основних механізмів регламентації політики зміни клімату в праві ЄС в умовах розвитку політики з охорони навколишнього середовища та інших політик ЄС

Історико-правовий метод надав можливість виявити передумови зародження, а також простежити еволюцію міжнародно-правового співробітництва держав у сфері боротьби зі зміною клімату як на універсальному рівні, так і в межах Європейського Союзу; розкрити генезу співробітництва України та ЄС у цій сфері.

Формально-логічний метод виступив методологічною основою для визначення сутності та змісту правового регулювання проблематики щодо зміни клімату у Європейському Союзі за різними напрямками.

Завдяки формально-юридичному методу вдалося здійснити аналіз особливостей нормативного забезпечення діяльності ЄС у протидії зміні клімату та регулювання співробітництва України та ЄС.

Порівняльно-правовий метод став у нагоді при порівнянні механізмів забезпечення виконання зобов'язань держав у сфері боротьби зі зміною клімату на універсальному рівні та у межах Європейського Союзу. Системно-структурний метод дозволив визначити місце і роль Європейського Союзу як провідного учасника міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі зміною клімату. Прогностичний метод застосований при визначенні перспективи реалізації Європейської зеленої угоди та програми «Fitfor55», а також зобов'язань із протидії зміні клімату у контексті набуття членства Україною в ЄС.

У роботі вдало використано також метод герменевтики, за допомогою якого здійснювалося тлумачення юридичних текстів з метою встановлення їхнього змісту, значення окремих термінів та понять кліматичного *acquis* ЄС.

Зміст роботи характеризується точністю і логічністю викладу матеріалу, зрозумілістю та цілісністю, висновки отримали належне наукове та практичне обґрунтування. Обґрунтованість проведеного наукового аналізу та достовірність отриманих результатів базуються на ретельному аналізі емпіричної бази, яку склали установчі договори і численні акти вторинного законодавства ЄС, звіти, доповіді, аналітичні та статистичні матеріали міжнародних організацій, неурядових організацій, національних органів влади, а також аналітичні звіти, матеріали конференцій з питань зміни клімату.

План дисертації є логічним, відповідає змісту проблеми, що досліджується. Зміст дисертації в цілому характеризується високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Таким чином, наукові положення, висновки і результати, що містяться в дисертації Полич В.П. слід оцінити як теоретично, методологічно та емпірично обґрунтовані та достовірні.

Наукова новизна одержаних результатів. Одержані дисертанткою результати дослідження характеризуються високим рівнем наукової новизни, та практичною значущістю, зважаючи на те, що вони можуть бути використані в процесі адаптації законодавства України до кліматичного аспис ЄС. Багато сформованих положень мають абсолютно новий характер або забезпечують суттєвий приріст знань стосовно дослідження окремих питань протидії змінам клімату.

1. В рамках дослідження правових засад протидії змінам клімату цілком обґрунтовано проводиться розмежування глобального і європейського кліматичних режимів. Авторка визначає підставу виокремлення європейського кліматичного режиму, а саме: наявність наднаціональної компоненти та механізмів, які забезпечують ефективну реалізацію норм у сфері зміни клімату на національному (локальному, регіональному, субрегіональному), міжнародному та власне наддержавному рівнях. Імплементация зобов'язань за міжнародними договорами, укладеними на універсальному рівні ЄС і державами-членами у цій сфері, відбувається одночасно на наднаціональному та національному рівнях, що зумовлює вибір засобів виконання цих зобов'язань відповідно до принципів субсидіарності і пропорційності. Це дозволяє авторці розкрити співвідношення двох кліматичних режимів: європейський кліматичний режим є складовою глобального кліматичного режиму, що ґрунтується на засадах Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату.

2. Розрізнення глобального і європейського (регіонального) кліматичного режимів обумовило потребу в удосконаленні положення про те, що на рівні ЄС особливостями квот для держав-членів на торгівлю викидами парникових газів у порівнянні з встановленими на універсальному рівні квотами з метою реалізації положень Кіотського протоколу є більш жорстка система контролю за їхнім використанням, що зумовлено посиленням наднаціональних тенденцій у вирішенні екологічних проблем на рівні Європейського Союзу.

3. Запропоновано авторський підхід стосовно визначення системи торгівлі викидами у ЄС як взаємопов'язаних правових, фінансових та організаційних

інструментів, що запроваджені на рівні Європейського Союзу та його держав-членів, за допомогою яких ЄС забезпечує досягнення цілей кліматичної нейтральності та імплементацію міжнародно-правових зобов'язань щодо поступового зменшення показників викидів парникових газів.

4. В рамках визначення особливостей правових засад співробітництва України та ЄС у сфері боротьби зі зміною клімату встановлено і розкрито особливості оцінювання законодавства України на предмет відповідності кліматичному *acquis* ЄС у рамках виконання III Копенгагенського критерію членства на підставі Висновку Європейської Комісії від 17.06.2022 р.

5. Практичну цінність має удосконалення концептуальних засади щодо визначення змісту зобов'язань України у сфері протидії змінам клімату у контексті співробітництва з ЄС, які виникають як на підставі партикулярних міжнародних угод, укладених з ЄС (Угоди про асоціацію та Угоди про заснування Енергетичного співтовариства), так і міжнародних універсальних договорів (Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Паризької угоди), в яких бере участь ЄС та його держави-члени.

6. Слід підтримати позицію авторки, яка удосконалює підхід, відповідно до якого додатково обґрунтовується необхідність прийняття спеціального нормативного акту у формі закону у сфері боротьби зі змінами клімату та адаптацією до кліматичних змін, який має враховувати міжнародно-правові зобов'язання України у цій сфері, зокрема за Угодою про асоціацію, а також кращі практики європейських країн.

Дисертаційна робота містить й інші положення новизни, що представляють теоретичну та практичну цінність.

Повнота викладу одержаних результатів.

Джерельна база дисертації налічує 351 найменування, з них 246 англomовних джерела.

Ключові наукові результати та практичні висновки дисертаційної роботи були викладені в 7 індивідуальних публікаціях авторки, зокрема: у 3 статтях у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному науковому виданні

іншої держави, 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій. Повнота викладу результатів дисертації відповідає встановленим вимогам і свідчить про достатній та належний рівень апробації отриманих результатів.

Зауваження та дискусійні положення дисертації. Відзначаючи вклад Валерії Павлівни Полич у розробку правових засад боротьби зі зміною клімату у праві Європейського Союзу та наукову новизну одержаних результатів, вважаємо за необхідне вказати на окремі дискусійні положення дисертації, деякі упущення в ній та висловити окремі побажання.

1. На початку XXI ст. виникли підстави для обговорення можливості виникнення феномену «детериторіалізовані (безземельні) національні держави», або «держави, що зникають», з огляду на те, що території окремих держав можуть і вже стають непридатними для життя внаслідок кліматичних змін. На міжнародно-правовому рівні вказане питання вперше було розглянуто під час відкритих дебатів у Раді безпеки ООН «Energy, security and climate» (17 квітня 2007 р.). Під час роботи 63-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН керівники острівних держав привернули увагу до проблеми можливої появи «disappearing States». Проте ця проблема є актуальною і для європейських держав, зокрема Великої Британії, Італії, Нідерландів, Норвегії. По оцінкам експертів до 2050 р. щорічно у Європі від 530 тисяч до 740 тисяч осіб можуть страждати через затоплення. До 2100 р. ця цифра може сягнути 3,7 мільйонів. Попри такі наслідки кліматичних змін на території Європи в дисертації ця проблема авторкою не піднімається.

2. У дисертації авторка згадує про проблему кліматичних біженців (С. 32), однак не розкриває позицію Європейського Союзу стосовно її вирішення. На сьогодні в рамках НАТО обговорюється питання стосовно правильної ролі НАТО в зменшенні потоків кліматичних мігрантів. Ця проблема не має простого рішення через колективний характер Альянсу, а отже заходи з кліматичної адаптації, які необхідні задля зниження кліматичних ризиків для безпеки в місцях їх походження і зменшення потреби у переміщенні людей до країн НАТО, потребуватимуть спільних рішень.

Очевидно, що Європейський Союз не може стояти осторонь цієї проблеми, а отже виникає питання, на якому етапі формування своєї позиції з цієї проблеми ЄС зараз знаходиться і які перспективи удосконалення правового регулювання з питань кліматичної міграції.

3. Протягом останніх десятиліть відбуваються дискусії з приводу «озеленення» європейських держав шляхом доповнення концепції демократичної, соціальної, правової держави і соціальної ринкової економіки екологічною складовою. У цьому зв'язку постає питання, чи призведе це до формування Європейського екологічного простору подібно до формування Єдиного економічного простору і Європейського соціального простору і яким чином це позначиться (чи не позначиться) на правових засадах боротьби зі зміною клімату?

4. Аналізуючи договірні акти, укладені Європейським Союзом з третіми країнами, авторка цілком справедливо констатує їх обмежену кількість. Зважаючи на цей факт, незрозумілою є відсутність у дисертації згадки та аналізу Угоди про партнерство між членами африканської, карибської та тихоокеанської групи держав, з одного боку, та Європейського Союзу та його держав-членів, з другого (Угода Котоноу, 2000 р.), яка містить доволі вагомні природоохоронні регулятори.

5. Сформульовані дисертанткою висновки набули б додаткової аргументації і переконливості, якщо б робота містила узагальнення практики Суду ЄС стосовно застосування норм права ЄС щодо боротьби зі змінами клімату.

Висловлені зауваження обумовлені складністю та багатоаспектністю обраної авторкою теми та не мають істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи В. П. Полич. Рецензована робота є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові, науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну проблему науки міжнародного права. Зміст дисертації відповідає профілю спеціальності 293 – «Міжнародне».

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Полич В. П. відповідає обраній нею спеціальності 293 – «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Полич Валерії Павлівни на тему «Правові засади боротьби зі зміною клімату у праві Європейського Союзу», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – «Міжнародне право».

Рецензент:

Доктор юридичних наук, **професор,**
завідувач кафедри права Європейського
Союзу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

І. В. ЯКОВІУК

Підпис	<i>Яковчук І.В.</i>
Засвідчую	<i>Тимчук</i>
Нач.ВК	
30	01. 2023 р.

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 12:07:19 02.02.2023

Назва файлу з підписом: Рецензія Яковюка.docx.p7s

Розмір файлу з підписом: 45.6 КБ

Назва файлу без підпису: Рецензія Яковюка.docx

Розмір файлу без підпису: 27.3 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Яковюк Іван Васильович

П.І.Б.: Яковюк Іван Васильович

Країна: Україна

РНОКПП: 2523813274

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 10:00:09 30.01.2023

Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг

Серійний номер: 3ED5083160DBC59B04000000430B1D006B3AC700

Тип носія особистого ключа: Захищений (ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301)

Серійний номер носія особистого ключа: Не визначено

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Кваліфікований

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований